Josep M. Contijoch

VIVÈNCIES D'UN EXCOMBATENT A LA GUERRA DE L'IFNI

Fa un temps, ordenant la casa, va sortir d'un prestatge una vella maleta, que immediatament vaig reconèixer com la de la mili. És un embalum de fusta reforçada amb llistons, pintada negra, i en groc, l'esvelt anagrama del cos de la policia d'Ifni. Com conjecturaran pel títol sóc un exbel·ligerant d'aquella campanya.

De dins em sortiren nostàlgics *souvenirs*: l'uniforme, la gorra i un parell de *tarbus* moruns. També hi havia la correspondència cursada i un paquet de fotografies que vaig recollir durant el temps de l'estada en aquell territori els atziacs anys 50. Aquelles fotos capten, d'alguna manera i amb les limitacions de no tenir càmera pròpia, fets sobresortits d'Ifni en els anys 1957-58, temps agres d'una guerra caiguda en l'oblit.

Entre les relíquies hi vaig trobar a faltar, el diari. Un manuscrit de paper còpia blavós, en què des dels primers dies anava escrivint, relatant els esdeveniments que se succeïen, el qual, per desgràcia, havia desaparegut. Me'l vaig deixar a la tauleta de l'oficina? Me'l van sostreure? Incògnites que mai aclariré. És una llàstima perquè de tenir-lo les dades haurien estat més precises, si cal.

Aquella troballa em féu rememorar de cop aquells dies, se'm va posar en marxa la moviola de la pel·lícula que abastava quinze mesos intensos; quinze mesos que no costaria gaire dramatitzar com els més llargs de la vida si no fos que no ho van ser, senzillament per resultar-me una galopant aventura. Sí, en canvi, podria qualificar-los d'afeixugats. Amb tot, no els guardo ni ira ni rancor, en ser records d'uns temps irrecuperables de la vida.

El territori d'Ifni em fou una mena de *lapa* des que el destí m'hi portà sota el patrocini de l'Exèrcit, el qual em va retenir durant any i mig en aquelles terres perdudes de l'Àfrica occidental, situades entre les Canàries i el Sàhara, enclavament controlat per Espanya des la dècada dels anys 30.

Des d'aquells anys s'instal·laren en el territori guarnicions amb sonors noms colonials. Paral·lelament es potenciaren estructures urbanes com edificacions, carrers, avingudes, comunicacions i altres infraestructures adients pere al desenvolupament de la zona. S'obriren botigues, magatzems comercials, cinemes, bars, activitats normalment a mans de moros *aposentats* o europeus de fortuna, entre els que hi destacaren els germans Barber, originaris de Tarragona.

Consecutivament les autoritats hi feren de tot excepte explotar la riquesa autòctona, circumstància de la qual ens adonarem ben aviat els que rodàvem per allí. Era lamentable veure com es malbaratava l'abundant pesca d'aquelles costes, que recollien fins i tot pesquers russos i japonesos, mentre que aquí no aprofitàvem ni mínimament les favorables condicions interiors, com la mà d'obra barata indígena, el terreny sense preu i l'avantatge de la radicació. Fins i tot ni van disposar *in situ* de la més elemental indústria conservera que hauria estat una font de riquesa fàcil d'explotar i amb la qual s'hauríem pogut refer de les substancioses inversions. Per a més inri ni tant sols s'havia construït, encara que fos elemental, un port de mar...

Antecedents de la guerra

Per fer-se una idea del que va passar a Ifni, cal saber que fou un territori petit situat a la costa occidental d'Àfrica, en el

paral·lel 29. La capital, Sidi Ifni, era una evocadora població d'ambient colonial, situada sobre un penya-segat amb vista sobre l'Atlàntic. Con totes les ciutats euroàrabs de la regió existien dos barris perfectament delimitats: el barri europeu i el moro, que anaven tolerant-se amb una relativa harmonia.

Durant la guerra civil es va posar al bàndol de Franco, com la resta de territoris africans, proporcionant-li abundant contingent humà, inapreciable per als seus fins. Acabada aquella guerra, el territori va caure en l'ensopiment de la bona vida i moros i cristians s'acaronaren en unes cordials relacions proporcionades, d'una part, per l'ocupant agraït i de l'altra per un ocupat satisfet per la nòmina que percebia. Aquestes bones relacions van durar fins a l'alba de l'independentisme de mitjan dels anys 50.

Però, en fi, això no ens ho plantejàvem gaire aquell novembre de 1957, on a Ifni érem gent de tot l'Estat enquadrats en tots els cossos i armes. Llavors teníem posats els ulls a les fronteres del nord, d'on arribaven inquietants notícies de concentracions a Agadir (Marroc), de mainades hostils i desafectes, anomenades ben aviat l'Exèrcit d'Alliberació, les quals eren subrepticiament recolzades pel rei Mohammed V i el seu fill Muley-Hassan, l'actual rei Hassan II.

Aleshores va arribar la primera reivindicació oficial marroquina. Fou el 14 d'octubre de 1957, a l'ONU, a les pràctiques vespres del seu atac a la japonesa als nostres territoris del sud.

En aquells moments es produí el relleu del general Pardo de Santayana pel general Zamalloa, un veterà de la guerra civil colrat en els fronts de Madrid. Aquest militar ben aviat s'adonà de la gravetat de la situació, especialment la del Sàhara, on l'Exèrcit d'Alliberació campava com li donava la gana.

Quan tot feia pensar en un atac massiu a aquella zona que conté els jaciments de Buu Craa –desenganyem-nos, d'aquí venia tot–, de cop i volta, i de forma sobtada, arribà a l'Estat Major un informe de l'espionatge del nostre camp, cap del qual era el famós i dinàmic capità Rosaleny, donant compte que a la matinada del dia 23 de novembre es produiria un atac en tota regla en el territori, en què els objectius principals eren els polvorins i els dipòsits d'aprovisionaments. L'acció es completaria amb l'assassinat indiscriminat de l'oficialitat espanyola a mans dels mateixos soldats moros, la majoria dels quals eren assistents dels oficials. L'informe, que portava l'encapçalament de secret, el vaig veure estant ja a l'Estat Major, i em va deixar en una angoixa tal que em tingué tota aquella nit en blanc.

Sembla que el capità Rosaleny va rebre confidència d'un soldat moro afecte, del qual, com és natural, es guardà la identitat. Mesos més tard va córrer la veu que aquella persona era un soldat de raça negroide, gros i alt, del Grup de Tiradors, un homenàs que els del seu regiment anomenaven Manolo. Suposadament, aquesta confidència deu haver quedat arxivada en les profunditats del Ministeri de l'Exèrcit.

Cal subratllar que per fortuna aquell personal moro no va col·laborar amb les consignes rebudes del seu presumpte costat. Si ho haguessin fet la degolladissa hauria estat general, i un punt de partida tan tràgic com la dels temps d'Annual. Aquella gent es va mantenir fidel amb "qui els pagava". Algú els va titllar de "contemporizadores", però vistes les circumstàncies cal pensar que no tenien cap més opció ja que per una banda eren fidels amb el compromís contret amb els espanyols, mentre que per l'altra no es contraposaven del tot amb els seus germans de sang.

Aquell exèrcit concentrat als afores de Agadir envaí Ifni i el Sàhara sense respectar les més elementals lleis internacionals, intentant fer-nos fonedissos del territori violentament, i si no ens van fer a mar fou perquè Déu no volgué, ja que de moment l'armament de què disposàvem era escàs o obsolet (el meu fusell, per exemple, era tota una al·legoria simbòlica en tenir sobre el pont la llegenda: "Generalitat de Catalunya. Conselleria de Defensa. Any 1938", una arma sens dubte procedent de la requisa de la guerra civil.

La invasió general es portà a terme, doncs, aquella tràgica matinada del dissabte dia 23 de novembre de 1957, a les set hores. La capital va quedar encerclada i les expedicions militars van arribar fins al camp d'aviació. La guarnició era relativament important, la qual cosa fou motiu perquè no acabessin fatalment amb nosaltres. En canvi per a la resta del territori fou tràgic. Els fortins i destacaments del camp van ser engolits, només es van salvar els de més guarnició, que quedaren assetjats. L'Exèrcit d'Alliberació va arribar a comptar en el territori més de 4.000 homes.

La tàctica marroquina va tractar de basar-se en l'efecte sorpresa, per aconseguir l'annexió. Si hagués agafat la capital –que era com tirar els europeus a mar–,

el més probable es que mai més s'hauria recuperat el territori. I ells ho sabien...

Mentrestant, contràriament al que es pot suposar, la moral de la guarnició era bona. Cal rompre una llança a favor dels alts comandaments, ja que cap d'aquests es va inhibir de la seva responsabilitat, ni tan sols van fer el menor moviment per repatriar les seves famílies. Alguns fins i tot retornaren a tota pressa de la Península tot i trobar-se de permís. Pel que respecta als soldats, no mostraren gaire inquietud, potser pel fet de no saber ben bé què passava, tot i veient la situació greu. Tal vegada hi va influir observar els comandaments amb aparent tranquil·litat. Fins i tot en l'aspecte de desercions no es va notar. Salvant alguns casos d'uns caporals pertanyents a unes unitats regulars, als quals els oferiren graduació en l'exèrcit invasor, no se'n connotaren en la tropa de lleva.

Immediatament, l'Alt Comandament disposà l'enviament de reforços de tota mena per tractar de recuperar el terreny ocupat, que fou pràcticament tot si exceptuem la capital, Sidi Ifni. Aleshores aquell exèrcit mig pengim penjam es convertí en operatiu.

Salvant els desfasaments anecdòtics propis de les presses i improvisacions, les quals realment originaren les concebudes marrades –que, en honor a la veritat, sí que es van donar–, com portar cuines de llenya a un territori on no hi ha arbres, o oblidar-se de la teca amb prioritat a l'armament, qüestió que alguna premsa ha aprofitat subtilment per presentar com una inequívoca desorganització militar i política d'aquells temps, la realitat és que en un parell de setmanes es transportaren per via aèria i marítima (confiscant fins i tot vaixells de la Transmediterrània), batallons d'infanteria, seccions de morters, material clínic, l'altra Bandera Paracaigudista, la IV de la Legió, a més d'armament nou com cetmes, camions Ford K, canons sense retrocés, etc. Per aquells dies el trànsit del camp d'aviació, de què prèviament s'havia tret el pedregam, va ser el de fer cua, tant pel tràfec d'entrada com pel de sortida. Amb tot, en aquella conflagració no hi foren presents ni els helicòpters ni els tancs, aquesta és la veritat.

El que sí que cal retreure al govern de Madrid d'aleshores és no haver previst o ignorat els esdeveniments tal com venien apropant-se. Amb els antecedents prou pressuposats hauria d'haver-se conjecturat la reacció marroquina. En cap moment les guarnicions d'Àfrica occidental s'haurien d'haver vist sorpreses per falta de mitjans i amb un armament inicial obsolet. A Ifni la invasió fins i tot va ser de vassallatge.

En quedar els fortins del camp assetjats i incomunicats, una vegada trencat el setge de la capital amb l'arribada de reforços, s'iniciaria la fase més aspra i dura de la guerra, la que ocasionaria més baixes i inquietuds: l'alliberament de les guarnicions dels fortins. Des dels primers dies, s'organitzaren columnes de socors, una de les quals, la comandada pel tinent Ortiz de Zárate (persona que vaig tenir ocasió de tractar en el campament), fou sorpresa i assetjada pel camí per un cop de mà guerriller. Durant el setge, hi morí el brillant oficial, i la resta no fou rescatada fins a dies més tard per l'autòcton Grup de Tiradors.

Durant aquesta inicial campanya es succeïren fets adversos com els d'Ait-Usugum i el Tennin d'Ammelu, on hi moriren companys, entre ells el barceloní Rovira, un paracaigudista pèl-roig entranyable. Amb ell es van esfumar les meves ulleres de sol, que li havia deixat tot just quan partia amb la columna. Però també se'n registraren victòries, com el salt paracaigudista de Tiliuin, un revés de rereguarda per a l'invasor.

L'Armada també hi va col·laborar des dels primers dies amb unitats tan importants de l'època com el *Canàries*, el *Méndez Núñez*, el *Churruca*, etc., que van secundar abnegada-ment tota la campanya des del mar.

Amb tota aquesta turbamulta s'arribà a l'abril del 1958, en què s'aconseguí pràcticament el final de la fase ofensiva. A continuació seguint instruccions de l'Estat Major Central de Madrid, es va procedir a un replegament general a la capital, que va quedar protegida per una triple tanca de filferro espinós i camps de mines en un radi d'acció d'uns pocs quilòmetres, i va deixar la resta del territori com terra de ningú, (no es recuperaria més), fins al 1969, en què es transferí la sobirania al regne marroquí per via diplomàtica.

* * *

D'aquesta guerra se n'ha parlat poc. Fins i tot se l'ha qualificat amb succedanis: *xocs, conflicte, enfrontaments, incident,...* però els que la vam viure sabem que va ser una guerra contundent, i no per curta, menys tràgica. En aquells moments a tothom li va interessar callar: d'una banda, el govern espanyol, per no inquietar el poble (el Rif dels anys 20 encara era a la memòria dels avis), de l'altra,

Mohammed V no podia admetre obertament el seu recolzament a l'Exèrcit d'Alliberació, ni els francesos reconèixer que prestaven avions als espanyols, ni l'URSS que la seva flota pesquera vagués pels límits dels autoritzats. Els uniformes dels invasors eren americans, les seves armes txeques i belgues, però també era americana certa maquinària d'infraestructura usada pels peninsulars. L'aviació continuava sent l'alemanya de la guerra civil: els heinkel, els junkers, mentre que hi havia artilleria gal·la. Els vaixells eren els mateixos d'aquella contesa. Els màusers, cetmes i astres, de Santa Bàrbara, però la resistència àrab interior posseïa *campogiros*.

El pitjor del cas fou que aquesta guerra involucrà gent civil de tot l'Estat i els va incorporar a l'exèrcit; gent de Catalunya, o de les nostres comarques de Tarragona. Alguns no van tornar. Ara només ens en recorden els que hi vam participar, mentre que la resta de la ciutadania ho veu com una vaga cosa llunyana, però que de fet fou alguna cosa més que aquell simple *follón* d'Ifni, tal com molts ho estant creient.

Posteriorment la gent de la pàtria es va distreure per les evolucions del nostre Estat, i aquell inicial interès s'esmunyí per la por que tenia el govern d'airejar els seus assumptes d'estat. Fins i tot a nosaltres, el personal que hi vàrem participar, ens va passar com els del Vietnam: vam caure en un oblit estratègic.

Constatacions personals

Fent un breu resum, cal aclarir que la sort de la meva quinta esdevingué que a la lletra *c* li toqués a l'Àfrica, i pel que sembla a la *co*, més lluny, "fins dins el moro", en dita dels vells.

Vaig iniciar el cicle amb la temporada de campament fet amb els paracaigudistes. Allí vaig conèixer ben bé el que era l'Exèrcit.

Dos mesos més tard m'enquadraren al Cos de la Policia d'Ifni, unitat de professionals en un principi, on hi van sumar des del 1957 personal de la lleva per manca d'incorporacions voluntàries. En aquest període vaig tenir l'oportunitat d'alternar amb el món màgic àrab.

Finalment em van destinar a l'Estat Major, on vaig palpar les subtileses de la política, i es va fer allí present l'home que substituiria l'adolescent.

Em llicenciaren al juliol del 1958, després de quinze mesos de campanya ininterrompuda. No vaig passar de soldat ras.

D'aquest període en guardo vivències. La campanya d'Ifni, el fet més cruent de la vida del territori, de la qual rampella dir-li "guerra desconeguda" en ser una nebulosa per al gran públic.

Durant un lapse de temps me'n passaren de totes. Recent desembarcats –una epopeia malabarista, ja que s'havia de fer en llanxes, saltant de peus a l'aigua els últims trams amb les maletes i farcells a l'espatlla–, ens portaren al campament de la Bandera Paracaigudista on hi vàrem quedar agregats en no tenir el Cos de la Policia infraestructura d'entrenament.

Allí vaig ser testimoni de l'estavellament de l'avió del tinent Cañadas i la seva secció de paracaigudistes; també d'una degradació de suboficials per haver estat sorpresos fumant grifa –situació aleshores nova per a la majoria de nosaltres en desconèixer el que eren les drogues–, i de l'explosió del meu fusell de la Generalitat, cansat de treballar. L'arrest d'una mona, i la captura d'un terrorista de l'Istiqlal complementaren amb saber si el cap dels paracaigudistes, el comandant Tomàs Pallàs Sierra, era o no català. L'afabilitat del tinent Ortiz de Zarate, la duresa del també tinent Machuca, així com d'altres fets foren anècdotes que relato més àmpliament en el meu llibre *Ifni: la guerra desconeguda.*

D'Ifni, em van impactar els cromatismes dels uniformes colonials, els quals resultaven d'un colorit i disseny semblant als que surten a les pel·lícules angleses. Especialment el que es refereix a les dues unitats base: el Grup de Tiradors d'Ifni, unitat autòctona de tropes regulars d'infanteria, i el Cos de la Policia d'Ifni. Ambdós cossos ostentaven uns uniformes color crema ("garbanzo" es deia allí), dotats, els dels Tiradors d'una faixeta i un *tarbus* (fes) de color vermell; els galons de la suboficialitat eren també de tires vermelles. En el nostre, en canvi, els distintius eren blaus, i ens cordàvem la guerrera amb botons daurats, i ens calàvem una gorra aleshores de disseny sorprenent (allí li deien de tipus francès), i que no era altra que la que avui porta la Guardia Civil: rodona, de roba, i visera de xarol, rodejada per voravius blaus. Els dos cossos es tapaven les nits fredes amb *suljams*, una espècie de ponxo; els d'infanteria a ratlles verticals a gust morú, mentre que els de la policia eren també blau marí.

Els paracaigudistes vestien l'uniforme tradicional, l'actual. Se'l veia de tall i disseny molt modern (aleshores era una unitat recent creada, que es va estrenar

precisament a Ifni), el seu color era verdós fosc llis amb tirants i cinturó de lona premsada, boina negra i distintius daurats i argentats. Una cosa que els destacava eren les botes de mitja canya ajustades, l'enveja de la resta unitats que les tenien antigues, dures i de material barat.

Als dos mesos, una vegada acabat el campament, amb la cerimònia de la jura ens van enquadrar al Cos de la Policia, on realment havíem estat destinats. Allí fou on vaig mantenir contacte amb la gent del país. Aquest cos era com s'ha dit una mena de Guardia Civil, només que de militars, i li corresponien serveis anàlegs: controls de carretera, escorcolls al barri moro, repressió d'altercats, irrupcions a les cases de persones sospitoses (aleshores no es necessitava un manament judicial per escometre domicilis, si bé no se n'abusava), etc. Van ser només dos mesos de servei, però intensos. En guardo altres vivències, com la primera guàrdia amb l'ordre de matar, les conseqüències de la mort de l'oficial moro, Muza, un aldarull en el barri de les meretrius, la sortida voluntària al front per recollir ferits; una pallisada entre legionaris. Vivències totes elles descrites també en el llibre referit.

Els temps de l'Estat Major van ser els més pletòrics si fos referit, ja que em vaig relacionar amb personalitats i ja vaig viure assumptes qualificats d'estat en ser vistos des de seccions especialitzades, com la de telegrames xifrats, on també vaig estar adscrit. Guardo bona impressió de la pràctica alta oficialitat del territori, en ser gent de carrera normalment educada.

D'aquest temps recordo el famós general Zamalloa; l'informe de l'envaïment d'Ifni l'ordenancista general Pardo de Santayana, les guàrdies a la terrassa els dies de la invasió; l'incendi de centenars de bidons de gasolina a la platja, en què algú va intuir sabotatge; el cap de l'Estat Major, el tinent coronel Mayoral, un estratega polític; un tiroteig massiu entre nosaltres dins la capital, el qual va parar, valent, ficant-s'hi al mig, el comandant Nogales, de la nostra oficina; l'interrogatori d'un presoner del l'exèrcit invasor; l'*aguinaldo* del diputat Tarragona; l'ajut de la Marina subministrant pesca per menjar la guarnició de terra, i altres vivències que escurço per no estiregassar la narració.

Al juliol de 1958 se'm va acabar l'aventura. Vaig sortir d'Ifni amb un junker, via Las Palmas de Gran Canaria. Des de l'avió es veia el cementiri on els enterradors donaven sepultura ja fora de les tàpies. D'allí a Madrid amb un vol regular d'Ibèria per arribar a casa 40 anys més tard –com deia aquell jocós– mitjançant la Renfe. Els de casa no s'ho creien tot i veient-me sencer. Pesava 20 quilos menys de l'habitual, i ostentava un mostatxo com el de La Quadra Salcedo. Vaig baixar del tren enfundat dins una camisa vermella potser per foragitar el llarg temps de l'uniforme. De la medalla que em van donar ni me'n recordava; era al fons res de la maleta. La gent del poble em mirava entre estranyada i admirada. No sabien gairebé res de la guerra. La premsa d'aleshores a la pràctica no havia informat. Alguns em preguntaven: –Què ha estat aquell merder d'Ifni, noi?

Merder o no, seria una injustícia no valorar el sacrifici no reconegut d'una generació. Aquella va ser la nostra. Tant de bo sia per... mai més, mai més.

JOSEP M. CONTIJOCH